

operahus. Dock är publiken i vissa individuella sporter med högborgerlig bakgrund som tennis och golf fortfarande distingerad. Styrkan i Hellspongs studie är utan tvekan det syntetiska helhetsgreppet. Nu finns således en berättande analys som sammanfattar publikbeteendet inom olika sporter i Stockholmsområdet i ett långt givande historiskt perspektiv.

Stockholms universitet

BILL SUND

Ulrika Geisler & Henrik Rosengren (red.), *Kult, konst eller myt? Richard Wagner i tvärvetenskaplig belysning* (Malmö: Universus Academic Press 2013). 121 s.

Vi som var tonåriga musiknördar på 1960-talet och växte upp i perifera svenska residensstäder fick aldrig uppleva Wagners musik annat än möjligen på LP och via radion. Om man tog sig för att söka upp musiken var man tvungen att bortse från tonsättarens kopiöst dåliga rykte som Hitlers idol. Wagner var helt enkelt en *persona non grata* i det Sverige som försökte göra upp med förkrigskopplingarna till tysk kultur. En som stod emot den allmänna anglo-amerikaniseringen under tidigt 1970-tal, inte minst i musiken, var ynglingen Anders Jarlert i Lund. Jag hade då förmånen att som inringd körsångare under hans taktfasta dirigentpinne i Uppåkra kyrka få upptäcka en av de svenska tonsättare som tagit allra mest intryck av Wagner, nämligen Andreas Hallén. På senare tid har uppenbarligen den numera vordne teologiprofessorn Jarlert återvänt till de senromantiska tonerna. Han är själv redaktör för en uppföljning i bokform av ett wagnersymposium i Stockholm 2013, "Richard Wagner: Werk und Wirkungen – his works and their impact" och han är medförfattare i *Kult, konst eller myt? Richard Wagner i tvärvetenskaplig belysning* med lundaforskarna Ursula Geisler och Henrik Rosengren som redaktörer. Deras bidrag har sällskap av artiklar av danskan Nila Parly och finländaren Hannu Salmi.

Henrik Rosengren beskriver i sin inledande artikel den omtumlande resa begreppet, snarare än personen, Wagner tvingats till under 1900-talet. Många betraktar Wagner som musikens största antisemit medan Rosengren även redovisar hur andra betraktar Wagners famösa artikel "Das Judenthum in der Musik" mest som en hämnd mot den tidigare mentorn Meyerbeer för att han vägrat de lån Wagner bett om. Bilden av Wagner som en av tyskhetens främsta fanbärare kontrasteras mot vad andra betraktar som hans kosmopolitiska drag. Både vurmen för det tyska som kulturell bas för den runt förra sekelskiftet ännu unga nationen Tyskland och antisemitismen har,

som det verkar i Rosengrens text, inspirerats av Wagners svärsons, Houston Stewart Chamberlain, djupt antirasistiska böcker i högre grad än av Wagners egna skapande. Medan de västliga segermakterna i andra världskriget ledde ett slags ideologiskt motstånd mot Wagner och förbjöd hans operor i sina ockupationszoner gav diktaturen i den östra sovjetzonen en frihamn för Wagner. Rosengren använder sig av en riklig mängd svenskt material i sin utmärkta exposé.

Bidraget från Hannu Salmi, "Richard Wagner and the Notion of Culture", är lättläst och brett informativt kring begreppet kultur i motsats (jo faktiskt!) till civilisation och till Wagners aktiva roll i skapandet av den tyska nationen baserad på en gemensam tysk kultur. Salmi skapar en spännande berättelse med en myckenhet relevanta detaljer. Ändå undrar jag när jag läst hans text om den är tänkt att leda till något specifikt eller om tanken just var att penetrera *notions*. Bäst är Salmi i försöket att koppla det moderna begreppet "deltagande kultur" till de metoder – dåtidens motsvarighet till sociala media – Wagner använde för att nå ut till allmänheten och utnyttja sin egen berömmelse för att finansiera sitt arbete. Salmi visar att som vanligt är inget nytt under solen.

Ursula Geislers artikel beskriver samtidens fascination över "det nordiska" som ersättning för upplysningstidens fokus på den antika kulturens såväl legender som rationalitet. Det nordiska passade uppenbarligen den romantiska epokens konstnärliga skapare bättre. Möjligen skulle man här även kunna göra en referens till "musikstriden" mellan traditionalisterna med Johannes Brahms som musikideal och nytyskarna med Wagner som musikalisk förgrundsfigur. Brahms sågs som företrädare för de klassiska idealen medan Wagner sades stå för framtidens musik. Men musikstriden är väl beskriven i andra verk. Geisler koncentrerar sig till framtidens musik, framförallt Wagners, förankring i uråldriga och återuppväckta myter från norr. Det är som bekant lättare att skriva långt än kort. Det måste ligga mycket mer arbete än vad ögat ser bakom Geislers välkondenserade framställning – föredömligt.

För den i vår tid nödvändiga genusanalysen står Nila Parly i hennes "Stærke kvinder i Wagners værker". Förmodligen är bidraget i denna antologi en kortversion, möjligen med några nya rön, av hennes doktorsavhandling i samma ämnen: *Absolut sang: Klang, køn og kvinderoller i Wagners værker* (2007). Parlys läsning av Wagners kvinnliga huvudroller är imponerande djup och detaljrik. Även om en del av det som lyfts fram i mina ögon ser mera ut som det kvinnliga könets rent röstfysiologiska och sångtekniska möjligheter snarare än kvinnors förvärvade sociala roller gör Parly tydligt hur Wagner använder sig av både kön och genus i sin gestaltning av kvinnorollerna. Här blir heroinerna med rätta de verkliga centralfigurerna; framförallt Senta i

Den flygande holländaren och Brünnhilde i *Nibelungens ring*.

Anders Jarlert, slutligen, diskuterar hur Wagners sista sceniska musikverk *Parsifal* ömsom betraktats som ett verk lämpligt för kyrkorummet och ömsom som ett verk som inte bör framföras i kyrkor. Wagner verkar inte ha strävat efter att *Parsifal* skulle uppföras i kyrkor – han ansåg att verket stod för en slags ”konstreligion”. Han var även tydlig med att verket inte skall spelas i lokaler där även operetter framföres. Jarlert beskriver utifrån ett framförande av merparten av *Parsifal* i Lunds domkyrka våren 1933 hur man fortfarande då vändades just med förhållandet mellan stycket och lokalen. Jarlerts egen slutsats är att ”liksom teatern inte blir någon kyrka för att *Parsifal* spelas där blir inte heller kyrkan en teater” [...] ”Kyrkorummet kan alltså användas till mer än det är avsett för – men inte på bekostnad av det som rummet är avsett för”. Till min stora men högst privata förtjusning upptäcker jag på antologins sista sida att jag uppenbarligen själv bidragit till ytterligare en av Jarlerts musikaliska upplevelser i kyrkorummet, utöver den i Andreas Halléns *Juloratorium*, i min ytterst marginella insats som korist i Menottis julopera *Amahl and the Night Visitors* i Christinæ kyrka i Göteborg.

Göteborgs universitet

STAFFAN ALBINSSON

Peter Englund, 1914: *Stridens skönhet och sorg: Första världskrigets inledande år i 68 korta kapitel* (Atlantis: Stockholm 2014). 292 s.

Peter Englund, 1915: *Stridens skönhet och sorg: Första världskrigets andra år i 108 korta kapitel* (Atlantis: Stockholm 2015). 401 s.

2008 utkom Peter Englunds *Stridens skönhet och sorg: Första världskriget i 212 korta kapitel*. Och nu är en omfattande fembandsversion på väg, ett band för varje krigsår, varav de två första redan utkommit. Persongalleriet har utvidgats till ett fyrtiotal och skildringen av hur första världskriget uppfattades på gräsrotsnivå blir därmed bredare. Samtidigt styr kronologin. Vi får följa enskilda personers livsöden parallellt över tidsaxeln. Dramaturgin är som hämtad från tv-serier med flera olika berättelser jämlöpande i tidsflödet.

Englund framstår som en ovanligt berättarskicklig historiker och förmår levandegöra krigets verklighet, dess vardag och brutalitet. Det mesta har redan sagts om *Stridens skönhet och sorg*. Superlativen staplas på hög i recension efter recension, hemma såväl som utomlands. Och det är bara att instämma i hyllningskören. I en historievetenskaplig kontext som *Historisk tidskrift* kan det emellertid vara en poäng att även uppmärksamma teoretiska och metodiska aspekter, historiesyn och kunskapssyn, som ytterst sällan får plats i